

Nyt om Får

Team Fårerådgivning

Årgang 2 · Nr. 2, 2017

Nyt om Får Team Fårerådgivning

Udgiver

Team Fårerådgivning
www.teamfaareraadgivning.dk

Redaktør

Povl Nørgaard
post@teamfaareraadgivning.dk

Tryk

Grafisk Forum, Horsens

Magasinet

Udkommer 4 gange årligt:
Ultimo marts, juni, september
og december 2017

Abonnement

Årsabonnement for 4 blade
i 2017 trykt og leveret på post-
adressen koster 300 kr. eksklusiv
moms. Tilmelding på:
www.teamfaareraadgivning.dk

Magasinet findes som e-blad på
www.teamfaareraadgivning.dk

Udebliver magasinet

Send mail til
post@teamfaareraadgivning.dk

Annoncer:

Priser for annoncering
i bladet på:
www.teamfaareraadgivning.dk
Kontakt Povl Nørgaard,
Team Fårerådgivning.
Tlf. + 45 31 72 01 45
Mail:
povl@teamfaareraadgivning.dk

ISSN 2446-2902

International Fårekongres i England

Jeg deltog midt i maj i den internationale veterinære fårekongres i England. Det er en 5 dages begivenhed med deltagelse af 700 dyrlæger og forskere fra 35 lande, herunder mange fra de store fårenationer som England, Australien og New Zealand

Kongressen bidrager med såvel resultater fra forskning som praktisk orienterede undersøgelser, der kan give os ny viden om hvordan vi passer får.

Og på det punkt levede denne kongres op til niveauet fra de tidligere jeg har været til. Der var resultater fra undersøgelser, som bekræftede det vi allerede ved – og så var der resultater, som præciserer vores nuværende viden, så vi kan give mere præcis rådgivning og anbefalinger til fåreavlere.

En lille fårenation som Danmark uden selvstændig forskning kan derfor få stor nytte af den viden, som blev præsenteret gennem kongressen fem dage. Udfordringen er at få tilpasset og omsat resultaterne fra andre lande til de vilkår vi har her i Danmark. Det er den opgave vi som Team Fårerådgivning tager på os. Så via bladet her og via vores nyhedsbreve vil i løbende præsentere læserne for den viden, vi har fået på kongressen – omsat til danske forhold.

Jeg var især optaget at resultaterne fra et 5 årigt engelsk projekt, hvor de har brugt huldvurderingen til at kategorisere fårene og følge deres evne til at passe lam. Resultaterne som vi præsenterer et udpluk af her i bladet er spændende,

fordi undersøgelserne er forløbet over så mange år og er lavet på forskellige typer af racer. Så de kan give os grundlag for at finde bedre kriterier til at selekttere, når vi skal udpege de får der skal føre besætningen videre og dem, som bør udsættes.

Jeg er sikker på, at vi i det kommende år kan uddrage flere resultater af det store forskningsprojekt, som kan være brugbare for danske fåreavlere.

Jeg hørte også et indlæg af engelske forskere, der sætter fokus på den økonomiske betydning af sygdomme hos lammene i den første tid efter læmning. Med et sådan viden kan vi mere præcist vejlede fåreavlere i at prioritere deres indsat derhen, hvor det virkelig betyder noget.

En af de forskere - Fiona Lovatt - har vi allerede inviteret til Danmark i september til kursus for dyrlæger den ene dag og fåreavlere den næste dag.

10 skarpe om afgræsning på naturarealer

- **Tilpas antallet** af dyr til græsu-
dbud. Vær løbende opmærksom på
forventet græsvækst hen over
sommeren og de øgede behov hos
især lammene.
- **Kontroller tilvæksten** løbende
– der skal minimum være 200 gram
daglig tilvækst hos lammene.
- Vær klar til at kunne **reducere
dyretrykket**, når græsvæksten
falder – over sommeren – også ved
perioder med særlig lav vækst.
Hav den alternative plan klar, hvil-
ke dyr der skal flyttes.
- Hvor skal lammene hen **efter
fravæning** – undgå at sætte dem
på marker, hvor fårene har gået
i det tidlige forår, for de marker er
normalt ekstra inficeret med orm.
- Lav gerne **flere foldskifter** under-
vejs i sæsonen, hvor dyrene flyttes
før der er græsset i bund. Dette er
også en måde at reducere parasit-
trykket på. Flyt før dødbidning dvs.
før græshøjden kommer under 4
cm. Det er også her hovedparten af
parasitterne befinder sig!
- Brug **mange dyr**, når der skal
sættes hårdt ind mod visse plante-
typer. Mange dyr på et lille areal
afgrænset med flytbart hegn græsser
hurtigt i bund og flyt så dyrene
hurtigt fra arealet igen, så de kan få
noget mere græs indenbords.
- **Husk mineraltildeling!** En del
arealer hvor der ikke anvendes
gødning kan komme langt ned i fx
kobber, kobolt og selen.
- **Samgræs eller vekselgræs** med
andre dyr som heste og kvæg det
giver bedre naturpleje og kan
reducere parasitbelastningen.
- Husk at **økologiske dyr** godt kan
få græsningsret til konventionelle
naturarealer som ikke har været
gødet eller sprøjtet og som derfor
kan sidestilles med økologiske
marker. Dette gøres ved at leje
arealet og søge om nedsat omlæg-
ningstid.
- Husk at der er visse arealer fx **para-
graf 3- og MVJ-arealer**, hvor man
ikke må suppleringsfodre dyrene
med andet end mineral og vitamin-
tilskud.

Årets gang på Lillenæs

Læmningerne gik godt i år - alle lam er stærke og livskraftige og jeg har ikke mistet nogen. To får skulle dog have lidt hjælp da to lidt for store lam ikke havde fået begge forben med frem i fødselsgangen

I læmmetiden bruger jeg altid at tilse fårene hver tredje til fjerde time døgnet rundt. Det var ikke noget problem, da jeg havde ca. firs moderfår, for der var altid noget der kunne gøres, mens jeg var oppe om natten. Men nu, hvor jeg har tretten får der skal læmme, så er det lidt meget at overvåge fårene døgnet rundt i femogtredive dage. Det meste af tiden vil der jo ikke være noget at lave.

Brunst synkronisering

På den baggrund tog jeg kontakt til min dyrlæge, Inga Stamphøj, for at drøfte muligheden for at synkronisere med hormonsvampe og som jeg havde brugt tidligere i forbindelse med inseminering. Inga syntes godt om ideen og fik hurtigt skaffet de fornødne materialer. Målet med øvelsen går ud på, at samle læmninger på ca. fire dage i stedet for på femogtredive dage.

Fårene skal inden behandlingen passes på samme måde som ellers, dvs. være i passende huld og være velforsynet med vitaminer og mineraler – kort sagt være gjort klar til ilæmning.

Behandlingen foregår på flg. måde: Dag 0 indsættes svampen, og dag 14 fjernes svampen igen og fåret injiceres med PMSG, som er et hormonstof der, populært sagt, får fårenes æg til at modnes samtidigt. Herefter skal der gå 36 til 48 timer inden vædderen sættes til og han skal gå med fårene mindst 48 timer. Efter 14 dage sættes vædderen til igen for at fange evt. omløbere. I denne fase skal vædderen blive hos fårene i mindst 7 dage, da spontan brunst ikke er helt præcis. En vædder kan gå med max 10 får og det anbefales, kun at bruge voksne væddere – 2 år og ældre. Af mine tretten får blev elleve drægtige i første brunst og to i anden brunst, den ene var en gimmer.

Brunsten, der kommer efter behandlingen, forekommer mig at være meget kraftigere end spontan brunst og vædderne er også langt mere påvirkede end normalt. Jeg havde valgt at ilæmme fårene på stald, for at kunne følge forløbet på nærmeste hold. Mine to væddere var adskilt med én grinde, hvilket ikke var nok, så jeg måtte sætte endnu en grinde op med en meters afstand, så vædderne ikke kunne komme i kontakt med hinanden. Det skal lige nævnes at de to væddere havde gået sammen i ca. et år uden problemer.

Bortset fra de to omløbere, som har termin d. 30. april, har fårene læmmet fra d. 15. til 18. april dvs. 145 til 148 dage efter ilæmning. Mit lammetal i år var 1,9, hvilket er normalt i min besætning, så brug af svampe og ”tvangsmodning” af æg med PMSG synes ikke at have negativ virkning på antallet og kvaliteten af æggene.

Her sidst i maj er græsset i god vækst - får og lam ser ud til at nyde det

Marken er tilsået 26. april og her en måned senere står luzernespirene fint

Der er ingen tvivl om, at jeg gentager øvelsen til næste år, dog med den ændring at fåret bliver fjernet fra boksen, når vædderen har sprunget et par gange. Vædderen har tendens til at blive ved det får som byder sig til, i stedet for at søge et af de øvrige brunstige får. Grunden til at jeg vil flytte fåret er, at vædderen formentlig ikke kan nå at danne nye sædceller i takt med han bruger dem. Han har jo, populært sagt, et begrænset antal skud i bøssen og dem skal vi udnytte bedst muligt.

Fodermarken

En tredjedel af mit areal er i år udlagt til fodermark dvs. marken skal udelukkende producere vinterfoder. Jeg har valgt at udlægge marken med lucernegræs fra en tysk leverandør. (se billede) Marken blev tilsået d. 26. april, lidt senere end jeg havde håbet, men jord temperaturen var længe om at komme op på de ønskede syv til ni grader på grund af det våde og kolde forår. Inden såning har marken fået 40 kg P og 230 kg K.

Formålet med den valgte Lucerne/græs blanding er, at græsset forventes at kunne bidrage med et højere sukkerindhold som skulle sikre en bedre ensilering af afgrøden. Det er mit håb, at tage et slet i begyndelsen af august og igen først i ok-

tober, men alt afhænger, som sædvanlig, af om vejret arter sig som ønsket.

Afgræsningsmarken

Græsmarken er blevet oversået med en tysk græsblanding (se billede) tilsat et kg hvidkløver. Marken var blevet noget "slidt" med meget dårligt græs og for lidt kløver. Jeg har tidligere "repareret" græsmarker ved oversåning med gode resultater. Det er langt nemmere end at omlægge marken og så kan man også holde marken i drift hele tiden. Såningen er ganske nem, jeg kører med såskærene oppe så frøene bliver bredsået. Efter såning får marken ca. 40 kg N og det gør den to gange mere i vækstsæsonen.

Marken er opdelt i tre folde, som fårene skifter imellem, dog tager jeg slet på ca. halvdelen, da fårene ikke kan følge med væksten på nuværende tidspunkt – ultimo maj.

Lammene

Læmningerne gik godt i år, to får skulle have lidt hjælp da to lidt for store lam ikke havde fået begge forben med frem. Alle lam var stærke og livskraftige og jeg har ikke mistet nogen. Som tidligere nævnt var det en stor lettelse, at kunne afvikle læmningerne på fire dage.

Lammene er blevet vejet første gang 35 dage gamle med acceptable resultater. Det hurtigst voksende lam – en enkeltfødt gimmer - havde en tilvækst på 535 g/dag og det langsomt voksende lam – en firling gimmer – havde en tilvækst på 190 g/dag. Gennemsnittet for alle lam var 358 g/dag. Det er jeg godt tilfreds med.

The Royal Highland Show

Sidst i juni er vi tre fårevenner, der rejser til Edinburgh for at se The Royal Highland Show - et stort anlagt dyrskue med hesteshows, tattoo, maskinudstilling og meget mere. I mit næste indlæg kommer der nogle indtryk fra showet.

Deklarationen på frøposen viser at blandingen består af 80 % luzernefrø og 20 % græsfrø

Kobbertildeling kan reducere Hæmonchus

Infektion med Hæmonchus (blodorm) kan blive en af de mest tabsvoldende indvoldsorm i fåreflokken, da det koster tilvækst hos læmmene og liv hos såvel lamm som får. Studier har vist at tildeling af kobber til lamm kan mindske parasitbelastningen. Effekten gælder specifikt for Hæmonchus og ikke for andre indvoldsorm

Hæmonchus er som navnet siger en blodsugende parasit, der fæstner sig til slimvæggen i løben, hvor de ved stort antal kan suge op til 10 % af fårets blodvolumen på en dag. Det første symptom på infektion er blodmangel. Parasitten Hæmonchus har en kort livscyklus og kan producere et ganske højt antal æg. Æggene udskilles i gødningen – udklækkes og gennemgår forskellige larvestadier før de optages med græsset. Infektionen med Hæmonchus kan forløbe meget hurtigt, hvis de rigtige forhold er til stede. Ægget kan afvente de rigtige vejrforhold og så udvikles til gengæld mange larver i løbet af få dage. Varmt og regnfuldt vejr giver de bedste betingelser. Ældre får udvikler ikke særlig høj immunitet overfor ormen, hvilket også er medvirkende til at en smitte fører til massiv udbredelse i besætningen.

Resistens mod ormemidler

Der ses en stigning i resistens i mange lande. Heldigvis ser det ikke ud til at Danmark er så hårdt ramt, men vi skal naturligvis passe på.

Normalt tjekkes et ormemiddels virkning i besætningen ved at tage prøver af dyr før behandling. De skal udskille mere end 200 epg for at indgå i forsøget. 10 lamm behandles for hvert middel, der afprøves. 7- 14 dage efter afhængigt af ormemidlet, tages nye prøver af de samme lamm. Æg-antallet skal da være reduceret med mere end 95 %, for at man taler om normal virkning af midlet. Først ved 50 pct. virkning, kan man se resistensen med øjnene i form af diarre eller manglende tilvækst.

Kobber mod hæmonchus

Normalt vil tildeling af kobber til får få enhvers alarmklokker til at ringe. Det skyldes at får har svært ved at udskille overskydende kobber. Derfor kan det for nogle racer være kritisk at tildele kobber, mens andre racer har et større behov og en højere toksisk grænse. Nordiske korthalefår har et større behov for kobber end fx de mindre kobbertolerante racer som texel, marskfår og østfrisisk malkerace. Der er ikke stor margen mellem fårenes behov på 7-11 gram pr kg fodertørstof og op til den toksiske grænse på 15 gram pr kg fodertørstof. Det betyder at man ikke skal fodre i blinde, men få undersøgt behovet før ekstra kobber tildeles.

Med et FAMACHA kort kan du finde ud af om farven på øjets slimhinder indikerer, at fåret har blodmangel.

Studier har vist at tildeling af kobber til lamm kan mindske parasitbelastningen. Den effekt gælder specifikt for Hæmonchus og ikke for andre indvoldsorm. I forsøget blev Kobberet givet som langsomt frigivet kobber i en bolus (kobberoxid). Nyere studier har vist at også tildeling af kobber i pulverform i et mineraltilskud (kobbersulfat), som optages hurtigere end kobberoxid, har samme virkning uden at doseringen nåede den toksiske grænse for kobber. Der er delte meninger om hvordan kobberet virker. Nogle forskere peger på, at det slår de voksne orm ihjel, mens andre peger på, at det styrker fårenes immunforsvar.

Stor forskel på kobberniveau i jorden

Der kan være stor forskel på kobberindholdet i jorden fra areal til areal. Særligt på naturarealer, som ikke tilføres gødning, kan der opstå en underforsyning i afgræsningssæsonen. Det er typisk på arealer med en stor udvaskning af næringsstoffer (sandjord, marsk og moser), at der opstår mangelsymptomer. Mangel på kobber kan give blodmangel, dødfødte lamm, og ulden mangler farve og eventuelt krøller. Græssende får på naturarealer bør have adgang til mineraler dagligt og her bør der især være opmærksomhed på om et kobbertilskud er nødvendigt.

Når mistanken opstår

Er der problemer med Hæmonchus i besætningen og manglende virkning af ormemedler, så kan et tiltag være at tildele kobber. Få dyrlægen til at bestemme kobberindholdet i leverprøver ved slagt af lam direkte fra arealet.

Da kvægminerale (type 1 og 2) modsat fåreminerale er tilsat kobber, kan kvægminerale iblandes med max en tredjedel til fåreblandingen. Vær opmærksom på, at det skal være en kvægblending uden vitaminer, da indholdet ellers bliver højere end hvad der er tilladt til får.

Gode råd til forebyggelse af Hæmonchus

- Godt græsmarks-management med rene marker
- Undgå især med lammene at de græsser for langt i bund
- Hyppigt foldskifte, hvor lammene ikke kommer tilbage før der er gået mere end 4 uger

- Vej lammene med jævne mellemrum hver uge eller hver 14. dag – tilvæksten er en god indikator for hvordan lammene trives og bør ligge over 200 gram pr dag. Går tilvæksten i stå eller lige frem bliver negativ, så skal der reageres hurtigt
- Hæmonchus findes ikke i alle besætninger. Vær opmærksom på dette ved indkøb af nye dyr. Veterinærinstituttet har et tilbud om at undersøge gødningsprøver til en overkommelig pris.
- Det er ikke altid at Hæmonchus kan ses i en gødningsprøve. Test derfor jævnligt dyrene for blodmangel. Blodmangel kan ses på slimhinderne fx i øjnene - hvis de begynder at blive blege i slimhinderne kontaktes dyrlægen. Tjek for blodmangel med FAMA CHA
- Selektion mod øget immunitet- dvs. at dyr med gentagne høje epg også efter ormebehandling udsættes
- Undgå resistens ved kun at behandle de dyr der har manglende tilvækst lad de bedste gå ubehandlet

- Tildel eventuelt ekstra kobber – kun i samråd med dyrlægen/konsulenten det største energibehov.

- ✓ Opkøb af slagtelam
- ✓ Opkøb af slagtefår
- ✓ Alle dyr slagtes i Danmark
- ✓ Afregning inden 7 dage
- ✓ Afhentning Højeste dagspriser

Michael Jensen
Vildbjerg
Tlf.: 40914832

For at forbygge infektion med Hæmonchus skal man undgå at lammene græsser for langt i bund. Og lave hyppige foldskifte, hvor der går 4 uger før lammene kommer tilbage på en mark de før har gået på

Fårene på Tolstrup æbleplantage

Frasorterede æbler fra gårdens økologiske æbleplantage indgår i vinterfoderet til fårene med ca. ½ kg æbler pr dag. På det punkt adskiller vi os nok fra mange andre fårebesætninger, siger Lis Andersen og Holger Hansen, Tolstrup Skovgård

Hvidtjørnens blomster lyser op i de forårsgrønne rækker af hegn i landskabet omkring Tolstrup Skovgård nord for Horsens. Plantagens mange rækker af æbletræer er lige afblomstret, da jeg her sidst i maj møder Lis og Holger, for at høre om hvordan de gradvist har givet fåreavl en voksende betydning på den økologiske æbleplantage. Siden etableringen for 10 år siden har de øget fåreholdet til nu 45 moderdyr i stambesætningen og som til næste år bliver på 70 moderdyr. Egentlig kunne deres areal på 25 ha. godt bære en besætning på 150 får, men den størrelse føler de ikke deres afsætningskanaler er gearret til og mentalt føler de sig heller ikke klar til det omfang, selv om de nok kunne tænke sig et større fårehold.

Gården ligger i det frodige østjyske landskab med en jordbund bestående af god lerblandet muld med god vandbindingsevne. Det betyder at de stort set ikke oplever tørkeperioder med græs-

mangel til følge. Egentligt står de ofte med overskydende græs, som fårene ikke når at æde, men i deres lokalområde er det svært at afsætte overskuddet til andre med fortjeneste.

Så selv om græsoverskuddet er der, så tager de kun et slæt – ultimo maj, som wrappes og det dækker hele vinterens foderbehov for ensilage.

Kvik skal holdes nede

De plejer at afpudse græsmarken regelmæssigt i løbet af sommeren, for at hæmme især kvikgræsset i at udvikle sig. Holger ved at kvik er den økologiske planteavlens værste fjende, så derfor tør han ikke lade være med at pudse græsmarken af, selv om der er udgifter forbundet hermed. Hvis ikke kvikken er holdt nede, så er det umuligt at følge sædskifteplanen og omlægge græsmarken hvert 5. år. For i en bygafgrøde efter en græsmark kan man risikere at kvikken vokse hen over byggen. Med dette sædskifte, så

kan der holdes en høj kløver procent i græsmarken.

Fire folde på skift

I år har de for først gang valgt at opdele afgræsningsmarken i fire folde, som fårene afgræsser på skift – ca. 14 dage i hver fold. På den måde håber de på at kunne undgå at ormebehandle lammene. Med regelmæssige vejninger kan de følge, om lammene nu også holder den ønskede gennemsnitlige tilvækst på 240 gram, som de opnåede sidste år. Med den tilvækst, så er de hurtigste lam klar til slagting efter 4 mdr.

Mange trillingefødsler

I år har 8 ud af 45 fødsler givet trillinger og Lis giver skylden herfor på hendes mands rundhændede fodring af dyrene ved ilæmning. Men erkender at det nok også ligger i generne hos deres texel- og gotlænderkrydsninger. Egentlig er hun helst fri for trillinger, for hun synes det er for dyrt at købe økologisk mælkeerstatning til lammene, så derfor bliver løsningen, at trillingerne må klare sig selv så godt de nu kan.

Orf volder problemer

Orf og den afledte følgesygdom – yverbetændelse har generet gennem flere år. Som uddannet sygeplejerske, der er vant til at løse sundhedsproblemer har Lis ikke kunnet acceptere Holgers holdning om at der ikke var noget at gøre. -Jeg tror på der findes løsninger og accepterer ikke

Fårene er vant til at blive håndteret, så de ligger roligt også da fotografen kommer ind i marken. Skuret bagved blev sat ind for at give ly mod den stærke sol i slutningen af maj.

umiddelbart tingenes tilstand. I hvert fald kunne jeg sidste år ikke længere leve med orf problemet. Vi fik fat i dyrlæge Randi Worm og hun gav os nogle råd om, hvordan vi kunne begrænse smittespredningen. Et af hendes råd var at ændre på udbindingstidspunktet og læmmedidspunktet. Så i år har vi flyttet får med lam ud fra stalden kun to dage efter læmning og ud på marken. Ved at udskyde læmninger til primært maj måned, så kan vi sætte fårene ud på græs i vækst og uden behov for suppleringsfoder. Denne løsning skal hæmme smittetrykket i stalden og vil forhåbentlig på sigt også begrænse orf – udbruddene. I år har der kun været begrænset fald i udbruddene.

Kombination af får og frugt

Brugen af fraserterede æbler til vinterfodring af fårene er eneste direkte synergi mellem gårdens to driftsgrene - fåreavl og frugtavl. For egentligt så hæmmer det store arbejdspress med æbleplukning fra september til november os i at fokusere tilstrække-

Der plukkes æbler fra september til november i plantagen, der har 12 forskellige sorter på de 8 ha.

Gårdens eget mosteri producerer årligt 10.000 liter sortsrent most og den afsættes ligesom æblerne i 10 COOP butikker i lokalområdet ud over salg i gårdbutikken

ligt på afsætningen af lammene, fordi plukkearbejdet falder på samme tid som lammeslagtninger.

Derfor er Lis egentlig optaget af at finde andre kanaler til afsætning, der kræver mindre opmærksomhed. I dag afsættes hovedparten af lammene direkte til private kunder, som afhenter lammekødet i slagtehuset. Kun en mindre del sælges i egen gårdbutik i frossen tilstand. Den selvbetjente butikken bruges primært til salg af æbler og æblemost. Gården

har sit eget mosteri, som årligt producerer 10.000 liter sortsren most.

Praktisk løsning til flytning af får med lam

En æble pallekasse er blevet tilpasset med låg og en låge, så den kan bruges til at transportere ét får med lam fra stald til mark med en gaffeltruck. Det gør det muligt at placere fåret med lammene for sig selv ude i marken og så de selv kan bestemme hvornår de vil blande sig med de øvrige i flokken.

Lis og Holger købte gården i 2007 påbegyndte med at etablere en helt ny æbleplantage i 2008. Fårene kom også til i 2008

8 ha æbleplantage og 25 hæ. jord i omdrift

45 moderfår – næste år ca. 70.

Fodres på stald fra jul til 2 dage efter læmning i maj

2,1 lam pr. moderfår i 2016 ved frævænning

Gennemsnitlig 240 gram daglig tilvækst hos lam fra fødsel til slagtning

Frugt afsættes via 10 lokale COOP butikker under eget brand – Tolstrup Æbleplantage

Gårdbutik er åben september til december dagligt med selvbetjent salg af frugt.

Brunstsynkronisering hos får

Kvæg- og svinebesætninger har i mange år brugt brunstsynkronisering i styringen af reproduktionen, men hos får har det, mig bekendt i Danmark primært været brugt i forbindelse med insemination. Men der er situationer, hvor der er gode argumenter for også at bruge metoden

Som praktiserende dyrlæge i mange mindre fårebesætninger oplever jeg her en forholdsvis høj lammedødelighed og som jeg mener skyldes, at besætningsejeren ikke får observeret dyrene tilstrækkelig godt i læmpeperioden. Fåreavlerens udfordring er at læmpeperioden tit strækker sig over forholdsvis lang tid. Det begrænser muligheden for at tilse fårene tilstrækkelig grundigt, hvis både arbejde og familieliv skal gå op i en højere enhed. Det er simpelthen umuligt at stå op hver anden time gennem 4 uger for at overvåge fårene.

Derfor mener jeg at nogle besætninger kan have glæde af at brunstsynkronisere fårene for at opnå en kort og intensiv læmpeperiode, der evt. kan planlægges til at falde i en ferie. Ved hjælp af hormoner er det muligt at introducere brunst hos får, således at læmningen kan overstås på 4 dage. Hvis læmningen kan overstås på 4 døgn - som i forvejen er lagt ind i kalenderen, så kan overvågningen i læmpeperioden intensiveres og opnå den ekstra gevinst at antallet af døde lam antagelig reduceres.

Behandlingsmetoden

Behandlingen starter med opsættelse af en svamp i skeden hos fårene. Svampen skal sidde i skeden i 14 dage, hvorefter den fjernes. Samtidig hermed gives en injektion og fåret kommer i brunst 48

timer senere. Dette giver en præcis synkronisering af brunst og ægløsning og derved mulighed for at fastlægge tidspunkt for løbning eller insemination.

Svampen indeholder stoffet cronolon, som frigøres fra svampen og optages i blodbanen. Cronolon hæmmer brunst og ægløsning. Når svampen fjernes fra dyrene, så forsvinder den blokerende effekt fra alle dyr samtidig og brunst og ægløsning bliver tidssynkroniseret. Alle dyr uanset reproduktionsstatus (moderdyr, gimmerlam) behandles med samme størrelse svamp. Svampene kan bruges både i forbindelse med naturlig bedækning og insemination.

Der angives at være god effekt af metoden hos alle slags fåreracer uanset deres produktionsstatus og uafhængig af sæson.

Samtidig med at svampen fjernes på 14. dagen, så injiceres dyret med PMSG, der sikrer en hurtig og synkron vækst og modning af æggene i æggestokken. Doseringen af PMSG er afhængig af dyrets status. Moderfår doseres lidt højere end gimmerlam og er det uden for normal bedækningssæson, så doseres der ligeledes højere.

Bedækningen

36- 48 timer efter fjernelse af svampen indsættes vædderen og han skal være hos hunddyrene i mindst 48 timer, hvor

efter han fjernes. Får, der ikke er blevet drægtige, vil efter 15-20 dage igen komme i brunst. Væddere kan parre sig på ethvert tidspunkt af året, men både libido og sædkvalitet er nedsat udenfor bedækningssæsonen.

I synkroniserede flokke af får vil et stort antal komme i brunst i et kort tidsrum - derfor er det vigtigt at have mange væddere. Uden for sæsonen kræver det 1 vædder pr 5 moderdyr og i parrings-sæsonen kræver det mindst 1 vædder pr 10 moderfår. De anvendte vædderne skal være udvoksede - vædderlam kan ikke anvendes.

Brunsttegnene hos får, der er synkroniserede er meget mere udtalte end hos ikke synkroniserede får, så det er vigtigt at anvende erfarne væddere. Har man ikke så mange væddere, så kan man observere dyrene og når et får er bedækket, så kan man tage hende ud af flokken i 8 timer og sætte hende ind igen efter 8 timer. På den måde undgår man at en vædder bruger "al krudtet" på ét moderfår.

Den økonomiske side

Behandlingen er ikke gratis - svampene sælges i poser med 25 stk. og koster mellem 40-50 kr. (ex moms) pr styk. Injektionen, som gives i forbindelse med fjernelse af svampen koster knap 20 kr. (ex moms) pr dyr. De angivne priser er

fra sidste år og må betragtes med forbehold for prisændringer. Dertil kommer udgift til dyrlægehonorar – indsættelse af svampe og den efterfølgende injektion af PMSG, der skal udføres af en dyrlæge. Slagtefristen er på 5 døgn efter fjernelse af svampen.

Der er flere ting end arbejdslettelsen, som man skal tage i betragtning, når man vurderer om metoden er brugbar for en. Den korte læmme-sæson, som opnås ved en synkronisering, gør det muligt at undgå den opformering af smitte, som ses når læmme-sæsonen varer i flere uger. Ligeledes vil jeg forvente, at problemer med coccidier minimeres, da alle lammene er lige gamle.

Udbredelse af metoden

Min erfaring med brunstsynkronisering på nuværende tidspunkt begrænset, men flere fåreavlere har vist interesse for ideen. Jeg mener selv at især de mindre veldrevne hobbybesætninger har meget at vinde, da brunstsynkronisering både letter arbejdet og øger antallet af levende fødte lam.

I artiklen "Årets gang på Lillenæs" her i bladet har fåreavler Hans-Erik Jensen, Rødby beskrevet sine erfaringer med at bruge den brunstsynkroniseringsmetode i en mindre besætning, som her er beskrevet.

ULD
Købes og afhentes

M. HAASE ApS

6270 Tønder

Tlf. 7472 1926

Brunsttegnene hos får, der er synkroniserede er meget mere udtalte end hos ikke synkroniserede får. Fåreavler Hans-Erik Jensen erfarede det ved at de to væddere i stalden havde rambonerede grinden mellem dem, som følge af fårenes brunsttegn.

Indtryk fra Verdenskongressen for fåredyrlæger

Et udpluk af de resultater, som 700 deltagende forskere og dyrlæger blev præsenteret for ved Verdenskongressen afholdt i Harrogate nord for Manchester midt i maj

Udelukkende fodring med græs og græsensilage er opnåeligt

100 pct. græsfodring året rundt kan sagtens lade sig gøre. Forudsætningen er, at der er en god fordøjelig af ensilagen til staldperioden. Vi har tidligere anbefalet at foderet til drægtige får op til læmning skal være mere koncentreret end der kan opnås med god græsensilage, men nye undersøgelser viser, at fåret faktisk har et fint system til at kompensere for den manglende plads i vommen. Fåret fordøjer hurtigere i de sidste uger og foderet kommer hurtigere gennem vommen. Tabellen nedenfor viser, at størrelsen på vommens udløb til bladmaven øges i sen drægtighed, så der kommer øget gennemstrømning. Dermed kommer langsomt fordøjelige dele af foderet ikke til at fylde op i vommen og begrænse foderoptagelsen.

Den viden forklarer, at vi med god ensilagekvalitet faktisk kan opnå en

korrekt fodring af fåret, selv i perioden, hvor der skal fodres med en mængde på 2-3 x normalt vedligehold.

Brug huld for at finde udsætterfårene

Med resultaterne fra et stort engelsk 5 årigt forskningsprojekt fik vi ny viden om nytteværdien af at bruge huldvurderinger systematisk. Resultaterne viser, at tynde får ved læmning fortsat er tynde får 8 uger efter læmning og med knap så gode lam til følge. Normale til fede får ved læmning er også tynde 8 uger efter læmning, men ved 90 dage efter læmning er disse får begyndt at tage på. Pointen er, at den huldforbedring har de tynde får ved fravæning derimod ikke opnået.

Vi kan bruge den viden til at lave følgende observationer af fårenes huld: Begynder besætningens tynde får ikke at tage på i løbet af 3-4 uger efter fravæning, så er det en anledning til at få undersøgt, om de får lider af særlige

problemer. Det kan jo være koboltmangel, orm, dårlige tænder, Maedi mv. Får, der har været tynde de sidste 6 mdr. før ilæmning (huld 2 eller under) også selvom de ender omkring huld 3, så danner de dårlige og få æg og der er stor risiko for at de føder enkeltlam. Så hvorfor ikke slagte disse får?

Konklusionen på forskningsprojektets står klart. Med systematisk huldvurdering får vi et godt grundlag for at selektere og dermed et øget plus på bundlinjen.

Endvidere viser denne forskning, at fåreracer med højt læmmepercent ikke bør flushes. Fokus skal være på at få dem i tilpas huld før ilæmning, for så opnår vi høj drægtighedsprocent uden at få forøget antal ægløsning som følge af den effekt vi har ved flushing. Her skal dog bemærkes, at lidt tynde får kan æde og optage mere foder end får i tilpas huld og derved lave en naturlig flushing med flere fostre til følge.

	Foderniveau	Vommen udløb (andel af vomindhold pr time)*
Lavdrægtig	Vedligehold	0,02
Midt- sen drægtighed	2 x vedligehold	0,05
Højdrægtig, sent i drægtighed/lakterende	2-3 x vedligehold	0,08

*) 2-8 % af det totale indhold i vommen forlader vommen hver time – øget betyder hurtigere udløb og giver lavere nedbrydelighed

Leverikter overlever i ensilage og hø

Undersøgelser viser, at ensileringen skal være så god, at pH i ensilagestakken hurtigt kommer under 4, for at man kan være sikker på, at leverikte-larver ikke overlever. Det viser sig, at leverikte-larver kan udvikle sig i op til 4 uger, såfremt pH i ensilagen ikke når ned på 3,7- 4,1. Ofte skyldes et højere pH i ensilagen, at den er kontamineret med jord f.eks. fra muldvarpeskud på græsmarken.

Bemærk også her, at hø skal være ekstremt tørt, når det køres i laden, for at hindre leveriktelarvers overlevelse. Hvor tørt?

Orm og afgræsning

I Brasilien har man lavet et forsøg med flytning af lam til ny græsfold hver dag. På den måde har man i forsøget sikret, at lammene har haft tilstrækkeligt med græs til rådighed hver eneste dag. Resultaterne viser, at nogle af de lam, der har den bedste tilvækst også er de lam, der udskiller flest ormeæg. Så denne belastning fra ormene har åbenbart ikke generet dem, når blot der var rigeligt med græs.

I Skotland har man haft et fem årigt forsøg med selektiv behandling af lam for orm. Her har de beregnet, hvilken tilvækst lammene kunne forventes at have på det tilbudte græsudbud.

Når lammenes ormetællinger så efter en periode på det græs viste, at de skulle behandles, så blev kun de 65 % i flokken med den laveste tilvækst i den sidste periode behandlet. Da man til slut opgjorde resultaterne af denne behandlingsstrategi, så kunne man ikke se forskel på tilvæksten mellem forsøgsgruppen og en kontrolgruppe, hvor alle blev behandlet efter normal skotsk mønster. På den måde sparede man både tid og penge til ormemiddel i forhold til vanlig praksis. Dog skal man jo have en vægt, så man kan gennemføre de hyppige vejninger.

Foto: Annette Holmenlind

Mine indtryk fra den internationale veterinære fårekongres i Harrogate, England

Vi har bedt Cathrine Erichsen, som nyt medlem af Team Fårerådgivning om at præsentere nogle udpluk af hendes indtryk fra kongressen, hvor hun deltog sammen med Randi Worm og også holdt indlæg om hendes undersøgelser af Jaagsiekte forekomsten i Danmark

Indlæg på kongressen, der gjorde indtryk på mig:

- **Abort hos får** skyldes mange forskellige årsager, både af infektiøs og non-infektiøs karakter. Men det vi skal tænke på er, at de mange af de infektiøse forårsagede aborter er zoonotiske (Chlamydia, Toxoplasma, Coxiella (også kendt som Q-feber) og Campylobacter). Det betyder at inficerede får kan smitte mennesker og være årsag til abort hos gravide kvinder.
- **Colostrum kvalitet** er blevet undersøgt i et fransk studie, hvor råmælksprøver blev taget udtaget på forskellige tidspunkter og målt på indholdet af antistoffet IgG - det antistof, som fåret giver til lammet via råmælken for at forøge dets immunitet mod sygdomme. Resultaterne viser, at indholdet af IgG er højest i mælken lige efter fødsel, og at stoffet ikke længere er at forefinde efter 18 timer.
- **Maedi-visna** er et snigende problem i England, som påvirker flere og flere besætninger, fordi de får smittede dyr ind ved indkøb af gimmere, moderfår og væddere fra besætninger med ukendt status. Vi ved godt at sygdommen kan forårsage nervøse og luftvejsrelaterede symptomer, men man glemmer, at sygdommen også har en mindre synlig påvirkning af dyret i form af nedsat mælkeydelse, vægttab og generel utrivelighed.

- **Brugen af ultralyd** er vejen frem til at lave bedre diagnosticering af syge dyr i Danmark. Ved hjælp af en simpel ultralydsscanner, som man kender fra smådyrspraksis, kan man hos får diagnosticere hjerte-, luftvejs- og nyrelidelser. Og metoden kan sågar også være god til at undersøge pungen hos væddere ved mistanke om dårlig reproduktion.

- **Opmærksomhed på dyrenes velfærd** er ikke blot et anliggende for besætningsejeren, men også for forbrugeren, når de tager et valg i supermarkedet. Huldvurdering og haltheder har en stor betydning, når vi skal bedømme fårenes velfærd. Og da både huld og haltheder kan undersøges meget nemt på fåret, så skal det kunne udføres af enhver fåreavler.

- **Pain face** hos får kan hjælpe med at vurdere det enkeltes fårs velfærd. På www.favec.org kan du finde et gratis webinar til pain face hos får, på engelsk.

- **Huldvurdering** er noget af det vigtigste, som en fåreavler skal gøre løbende! Når får huldvurderes fem gange årligt, så har du altid en ide om, hvordan du skal fodre og hvor godt dine dyr har det. Huld har vist sig at have en meget større indflydelse på dyrenes evner ved kommende læmninger end man førhen har troet.

- **Græs af dårlig kvalitet** behøver ikke at være et dårligt foder, hvis du bruger det til får i godt huld, som kun skal tænke på sig selv – igen er huldvurdering essentielt for at vide, hvad der sker med dine dyr.

Om Cathrine Erichsen

Cathrine Erichsen er nyuddannet dyrlæge fra januar 2017 og har haft stor opmærksomhed på får og fårets sygdomme gennem hendes studie. Hendes speciale var fårets lungeadenomatose, (OPA) som hun også har skrevet om i Nyt om Får nr. 3, 2016. Den interesse for får viderefører hun, når hun til september starter på hendes PhD studie i samarbejde mellem Scotland's Rural College, AgResearch i New Zealand og Edinburgh University. Forskningsprojektet kommer til at handle om at mindske dødeligheden hos lam fra større kuld. Med Cathrine i Team Fårerådgivning får vi dermed direkte linjer til den nye forskning inden for får både i Skotland og New Zealand.

Vær opmærksom på generende insekter

Mange dyr og for den sags skyld også mennesker generes af stikende insekter i sommerperioden. Græssende dyr kan i perioder lide voldsomt, særligt når de går på arealer med mange insekter

Heldigvis er der på markedet effektive pour-on præparater til behandling og forebyggelse af angreb af både stikfluer og generende fluer.

Præparater som Spotinor og Butoxvet pour-on indeholder deltametrin, som kan forebygge flueangreb. Begge præparater er receptpligtige. Butoxvet pour-on er lidt dyrere end Spotinor, men virkningen holder til gengæld lidt længere. Butoxvet pour-on angives fra firmaet at have effekt i op til 10 uger.

Præparatet hældes hen af ryggen på dyrene fra nakke til halerod. Dog skal

man være opmærksom på at dyrene det første døgn efter behandling ikke må blive våde. Derfor er det nødvendigt at tjekke vejrudsigten inden behandlingen startes. Det aktive stof deltametrin er ligeledes effektivt til behandling af etablerede spyflue-angreb.

Derudover kan de nævnte præparater anvendes til forebyggelse og behandling af angreb af flåter, lus og fårets luseflue.

Butoxvet forhandles i flasker med 1000 ml til 530 kr. (ex moms). Dosering til et får er 10 ml. Dvs. at behandling af et får koster 5,30 kr. (ex moms).

Eller sagt på en anden måde – 100 får kan behandles for pelslus, fårets luseflue og flåter og samtidig forskånes for stikende insekter i 6-10 uger for 530 kr. Det er en billig måde at sikre dyrenes velfærd på insekt-befængte græsningsarealer.

Sluttelig skal nævnes at der opnås bedst effekt ved behandling af dyr med kort pels. Slagtefristen for behandlede dyr er 1 døgn.

Til allersidst skal nævnes at det i økologiske besætninger IKKE er tilladt forebyggende at behandle mod insekter.

Præparatet hældes hen af ryggen på dyrene fra nakke til halerod og helst kort pels. Behandlede dyr må ikke blive våde i det første døgn

Solskoldning hos får

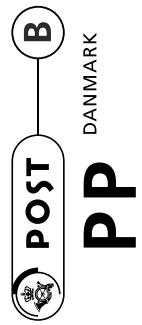
Af Randi Worm, dyrlæge, Nørre Nebel

Solskoldning, hvor fårene taber de hvide hår kalder vi også fotosensibilisering. Årsagen er en leverdefekt, der er genetisk bestemt, men den skal triggres af noget andet for at komme til udtryk.

Årsagen til fotosensibilisering er som hovedregel en infektion med leverikter, men enkelte planter kan også være årsagen. Derfor vil det være en god ide, at få gødningsprøver fra disse får undersøgt for leverikter, medmindre man allerede kender til det i besætningen. I så fald ved man, at det kan være tid at få behandlet dyrene for ikterne.

Får med solskoldning eller soleksem, som det også kaldes i praksis, skal på stald indtil man kan se at hårene kommer igen. Stalden skal helst være meget mørk, for så ophører generne og dyret vil være på ret køl igen efter 3 uger. Lidelsen er meget generende for dem og har fårene adgang til læskur, så ligger de ramte ofte inde i bunden af det i dagtimerne for at undgå solen. Læskure er dog ikke mørke nok til at begrænse dyrets gener.

Det er vist overflødigt at skrive, at det er en fordel at slagte får, der har haft fotosensibilisering, da de højst sandsynlig vil få det igen.

Afsender:
Team Fårerådgivning, Fuldenvej 68, 8330 Beder